

ské měnové soustavy, která by se mohla opírat o solidní kurantní minci, snadno směnitelnou za mezinárodní obchodní peníze – zlato. Jednání o říšském mincovním řádu, který by založil měnovou unifikaci, probíhalo od roku 1524 (sněm v Esslingen) až po definitivní shodu názorů na říšském sněmu v Augsburgu roku 1551.

Iniciativa, kterou vyvíjel zejména Ferdinand I. ve prospěch měnové unifikace, měla zřetelné politické pozadí a plně zapadá do kontextu celé jeho říšské i rodové politiky.

Tyrolská krejcarová mince (a krejcarový početní systém) se stala Ferdinandovou měnovou reformou, uskutečněnou v Rakousích roku 1524, formálním východiskem tamější stříbrné zlatníkové soustavy, založené metrologicky na vídeňské hřivně o váze 280 g. Kurantní minci se stal stříbrný nominál – zlatník (Guldiner) o hmotnost 28,8 g (zrno 25,78 g).

Na augsburském sněmu byl schválen říšský mincovní řád, který věnoval paritně pozornost stříbrné i zlaté minci, uváděje obě do vzájemné relace na krejcarovém početním základu. Hlavním stříbrným nominálem měl být *říšský zlatník* v hodnotě 72 krejcarů, skutečně raženou zlatou mincí pak tradiční *rynský zlatý* (fl.), hodnocený 72 krejcarů stříbra. Stříbrná zlatníková měna počítala pak s ražbou 1/2, 1/6, 1/12, 1/24, 1/30 a 1/60 říšského zlatníku v krejcarovém počtu na základě peněžní jednotky obvyklé v říši – kolínské marky o hmotnosti 233,8 g. Říšský mincovní řád byl přijat v rakouských zemích roku 1560, zemím Koruny české byl oktrojován Ferdinandem I. v roce následujícím. Říšské mincovnictví se však na této bázi udržet nepodařilo.

Českou reakci na měnové poměry středoevropského obchodu představovalo zahájení ražby hrubé mince tzv. *jáchymovského tolaru* hraběte Šlika v roce 1519 – 1520 (označený původně „tolský“, „jáchymovský“ groš.) První tolarové ražby byly metrologicky závislé na saském (stříbrném) zlatníkovém groši a vážily stejně, totiž cca 29,23 g (zrno 27,40 g). Když potom v letech 1528/1529 realizoval Ferdinand I. v Jáchymově svůj mincovní regál proti Šlikům, byla ponechána ražba tolaru hmotnostně na stejné úrovni.

Souběžně s jednáním říšských knížat o vytvoření jednotného mincovního řádu probíhala v Čechách obtížná jednání o unifikaci české měny s měnou rakouskou a uherskou. Teprve potlačení stavovského odboje roku 1547 vložilo do rukou Ferdinanda I., resp. české komory, účinný nástroj k realizaci této myšlenky. „Dohodou“ mezi stavy a panovníkem z roku 1547 uzavřenou na dobu 15 let, bylo stanovení snížení stříže i zrna dosavadního tolaru a zajištění poměrů groše k upravenému tolaru v relaci 1 : 30 (1 tolar = 30 grošů = 210 bílých penízů = 420 malých penízů). Ve smyslu této dohody došlo ještě v témže roce k ražbě reformovaného groše o hmotnosti 2,00 g a zrna 0,844 g. Jediná emise byla zároveň poslední ražbou pražského groše, který měl tehdy takřka čtvrt tisíciletí dlouhou tradici. Důležité je však to, že v podobě této ražby se poprvé metrologicky objevil budoucí typ tzv. bílého groše, raženého roku 1573. Ražba hmotnostně redukovaného tolaru (28,93 g zrno 25,89 g) jako jediného typu kurantní mince tvoří tudíž další předěl ve vývoji českého mincovnictví.

68) Tolar, hr. Šlikové, mincovna Jáchymov, 1526, Ag, lic a rub

Měna tolarová: Dne 22. ledna 1548 podal místodržitel v Čechách arcivévoda Ferdinand králi do Vídně stručnou zprávu, že pro omyl v zrušení nově raženého groše vydal zákaz další ražby tohoto typu mince. Stručnost a spád akcí, které proběhly v letech 1547/1548, naznačují hlubší zásah do českého mincovnictví nežli jen zastavení emise jednoho druhu mince. Rozhodně však znamenaly tyto operace usnadnění unifikačních tendencí Ferdinanda I., alespoň ve směru sjednocení české a rakouské měny. Říšská jednání o jednotný mincovní řád zatím probíhala úspěšně a po jeho vydání roku 1559 se pokusil panovník zavést jej ve všech zemích, jímž vládl. Roku 1561 došlo k realizaci ustanovení říšského mincovního řádu i v Čechách. Krejcarový početní princip se uplatnil v zavedení ražby stříbrného zlatníku (= 60 krejcarů) o hmotnosti 24,58 g (zrno 22,87 g) a jeho dílů (30 a 10 krejcarů). Vedle nich pak byly raženy krejcare, dvoukrejcare, ze starých českých drobných pak jen bílé peníze a malé peníze.

Říšská zlatníková (krejcarová) soustava svou v Čechách netradičností neobvyklostí však narážela v praxi na řadu překážek, takže po více než deseti letech, roku 1573, došlo k návratu k tolarové měně. Bylo však nutno také vydat takovou minci, která by spojovala těžký tolar s bílým a malým penízem v ucelený měnový systém. Vzorem se tu stala poslední emise pražského groše z listopadu 1547, podle níž byl roku 1573 ražen tzv. bílý groš (váha 2,00 g, zrno 0,844 g), který současně také představoval svou hodnotou třikrejcar a napojoval tolarovou soustavu na říšský měnový okruh. Doplnkem k řádu z roku 1576 bylo pak sněmovní usnesení roku následujícího, jímž byla vytvořena další drobná mince, tzv. malý groš (hmotnost 1,05 g, zrno 0,45 g).

Přelom 16. a 17. století znamenal pro českou měnu stále složitější situaci. Zpravidla se hovoří o měnové a mincovní krizi, charakterizované rostoucí inflací tzv. kiprového období. Pronikání zahraniční nekvalitní mince komplikovalo při proměnlivém kursu stříbrné mince vůbec relaci k domácí měnové soustavě a tomu nemohla odpomoci ani řada valvačních opatření panovníka či sněmovní usnesení.

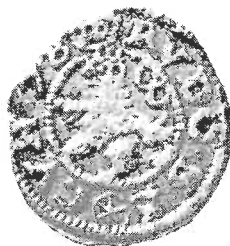
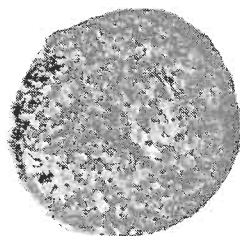
Radikální řešení provedlo až stavovské direktorium v době povstání na základě sněmovního usnesení z 28. dubna 1619. Kdysi odmitaná krejcarová soustava byla přijata jako princip českého mincovnictví potud, že byla zrušena ražba bílých a malých grošů a na jejich místo nastoupily ražby početních ekvivalentů krejcaru: 24krejcare, 12krejcar, 3krejcar, bílé peníze a malé peníze. Tolary v době direktoria nebyly raženy vůbec a kursové odpovídaly 150 krejcarům. V témže období zahájily též činnost stavovské mincovny na Moravě (Brno, Olomouc) a ve Slezsku (Vratislav, Olešnice, Hlohov, Lehnice).

69) Tolar, Rudolf II. (1576–1611), mincovna Kutná Hora, 1599, Ag. líc a rub

Po Bílé hoře a nástupu Ferdinanda II. na český trůn byl královský mincovní regál pronajat finančnímu konsorciu, v jehož čele stál Karel z Liechtenštejna (členy pak byli mj. Albrecht z Valdštejna. Pavel Michna z Vacínova, Jan Oldřich z Eggenberka, Jan de Witte a Jakub Bassevi). Byla zahájena ražba tzv. dlouhé mince (1621 – 1623), která se projevila v soustavném zlehčování ražených mincí až o 90 %. Činnost konsorcia skončila státním úpadkem, tzv. kaládou 23. prosince 1623.

Obnova financí, kterou prováděl Ferdinand II. hned od roku 1624, byla už naprosto jasně vedena snahou po unifikaci měny v rámci celého habsburského soustátí. Peněžní jednotkou se stala vídeňská hřivna (280 g) a celou měnovou soustavu tvořil pak tolar (= 120 krejcarů). jeho díly a konečně drobná mince (3-, 1- a 1/2krejcar). Rozhodnější kroky ke stabilizaci měny a zároveň ke sjednocení měnové struktury celého habsburského mocnářství (bez Uher) byly uči-

70) Bílý peníz, Rudolf II. (1576–1611), mincovna Č. Budějovice, 1578, Ag, líc a rub

71) Malý groš, Rudolf II. (1576–1611), mincovna Č. Budějovice, 1583, Ag, líc a rub

něny v roce 1659 na principu unifikace drobné mince. Cizí, uvnitř státu obíhající (méněhodnotná) mince byla radikálně devalvována (přibližně o 25 %). Stabilita měnové soustavy po další léta 17. a první polovinu 18. století neznamenal naprosté fixování vnitřní hodnoty ražených mincí, třebaže se o to panovník ve vlastním zájmu soustavně staral vydáváním devalvačních předpisů, které měly zabránit pronikání cizí mince do země. Měnový vývoj v německých zemích, který byl odlišný pokud šlo o mincovní jednotku, soustavně působil na strukturu měny užívané v habsburském soustátí a jeho vliv byl tím větší, čím rychleji vzrůstaly politické kontakty Habsburků s německými státy. Provedení měnové reformy se stávalo takřka historickou nezbytností. (Viz tab. IV, s. 469)

72) Krejcar, Karel z Lichtenštejnu, mincovna Opava, 1629, Ag

Měna konvenční (1750 – 1857): Měnová reforma, provedená v roce 1750, vycházela z odlišné peněžní jednotky, než byla dosud užívána vídeňská marka, totiž z marky kolínské (233, 8 g). Z této hřivny bylo raženo 10 tolarů, které představovaly současně 20 zlat-